

on-line >>> www.alnari.rs
mail to >>> office@alnari.rs

Naziv originala:
Михаил Елизаров
БИБЛИОТЕКАРЪ

Copyright © 2008 by Mikhail Elizarov
Translation Copyright © 2011 za srpsko izdanje Alnari d.o.o.

ISBN 978-86-7710-859-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Mihail Jelizarov

KNJIGA MUDROSTI

Prevela s ruskog
Vesna Kecman

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2012.

DEO I ::: Knjige

GROMOV

Pisac Dmitrij Aleksandrovič Gromov (1910–1981) doživeo je da bude potpuno zaboravljen. Njegove knjige su bez traga pale u zaborav kao stara hartija, a kada je u političkim katastrofama nestala i sovjetska država, kao da su s njom nestali i svi koji bi mogli da ga se sete.

Gromova je ionako malo ko čitao. Naravno, bili su tu urednici, koji su određivali političku podobnost tekstova, pa kritičari. Teško da su nekoga mogli da uznemire i zainteresuju naslovi *Proleterski* (1951), *Srećno, leti!* (1954), *Narva* (1965), *Putevima rada* (1968), *Srebrni ples* (1972) i *Tihe trave* (1977).

Gromovljeva biografija išla je rame uz rame s razvojem socijalističke otadžbine. Završio je sedmoletku i pedagoški tehnikum*, posle kojeg je radio kao odgovorni sekretar u redakciji fabričkih novina. Čistke i represije nisu dotakle Gromova; spokojno je dočekao jun 1941. godine, dok ga nisu pozvali. Na front je otišao kao vojni dopisnik. U zimu četrdeset treće, promrzle su mu ruke. Uspeli su da mu spasu levu šaku, ali su desnu morali da amputiraju. Tako je sve gromovske knjige prinudno napisao levom. Posle pobeđe, Gromov je evakuisanu porodicu odveo iz Taškenta u Donbas i do penzije ostao u redakciji gradskih novina.

Kasno se prihvatio pera, već kao zreli četrdesetogodišnjak. Često se okretao temi nastanka zemlje, veličao je idilični život provincijskih gradića, naselja i sela, pisao je o rudnicima, fabrikama, beskrajnoj ledini i bitkama za letinu. Junaci gromovskih knjiga obično su

* Sedmoletka – sedmogodišnja škola; tehnikum – srednja stručna škola. (Prim. prev.)

bili crveni direktori ili predsednici kolhoza*, vojnici koji su se vratili s fronta, udovice, junaci koji su sačuvali ljubav i građansku hrabrost, pioniri i komsomolci** – odlučni, veseli i spremni za radne podvige. Dobro se slavilo zajedno s mučnim bitisanjem: metalurški kombinat se gradi u rekordnom roku, dojučerašnji student se posle pola godine prakse u fabrici pretvara u prekaljenog stručnjaka, pogon premašuje plan i preuzima nove dužnosti, pšenica u jesen u zlatnim potocima teče u kolhozne silose. Zlo se prevaspitavalo ili proterivalo u tamnicu. Razbuktale bi se i ljubavne strasti, ali veoma čedne – poljubac, najavljen na početku knjige, pukao bi u vidu praznog cmakanja u obraz, kao u pozorištu, negde na poslednjim stranicama. I Bog s njima, s temama. Sve je bilo napisano setnim stilom i postojanim ali dosadnim rečenicama. Čak su i korice s traktorima, kombajnima i rudarima bile od nekakvog kartona od korova.

Zemlja koja je stvorila Gromova mogla je da objavi i hiljade autora koje niko ne čita. Knjige su ležale u prodavnicama, snižavali su im cenu do nekoliko kopejki, odnosili u skladište, bacali na otpad i štampali nove, koje nikome nisu bile potrebne.

Poslednji put, Gromova su štampali 1977. godine, a posle su u redakcije došli novi ljudi, koji su znali da su Gromovljeve knjige bezazleno smeće rečitog veterana rata, za kojim društvo nema posebnu potrebu, ali nema ništa ni protiv njegovog postojanja. Gromov je sa svih strana dobijao samo učtiva odbijanja. Država je, praznujući samoubistvo koje je hvatalo zalet, negovala nenormalnu literaturu rušitelja.

Udovac i usamljen, Gromov je shvatio da je vreme koje mu je dato isteklo i tiho je umro. Deset godina posle njega preminuo je i SSSR, za koji je on nekada stvarao.

Iako je odštampano više od pola miliona Gromovljevih knjiga, samo su pojedini primerci čudom opstali u klupskim bibliotekama u dalekim selima, bolnicama, ITK-ima***, internatima, trulele su po podrumima svezane kanapom unakrst, pritisnute materijalima s nekakvih kongresa i mnogobrojnim lenjinovskim tomovima.

* Kolhoz od rus. *коллективное хозяйство*; kolektivno poljoprivredno gazdinstvo.

** Komsomol od rus. *Коммунистический союз молодёжи*; Savez komunističke omladine. Komsomolac – član Komsomola. (Prim. lekt.)

*** Skr. od rus. *исправительно-трудовая колония* – popravno-radna kolonija; zajednički naziv za kaznene radne logore. (Prim. prev.)

Knjiga mudrosti

* * *

Ipak, Gromov je imao i prave poklonike. Oni su tragali zemljom i sakupljali preostale primerke, ne žaleći za njih ništa.

Gromovljeve knjige su na koricama nosile naslove po raznim rekama i travama. Međutim, kolekcionari su koristili sasvim drugačije nazive – Knjiga sile, Knjiga vlasti, Knjiga besa, Knjiga strpljenja, Knjiga radosti, Knjiga sećanja i Knjiga mudrosti...

LAGUDOV

Valerijan Mihajlovič Lagudov, bez sumnje, može da se ubroji među najuticajnije figure gromovskog univerzuma.

Lagudov se rodio u Saratovu, u porodici učitelja, kao jedino dete. Od detinjstva se odlikovao odličnim sposobnostima. Sa sedamnaest godina, četrdeset pete je kao dobrovoljac pošao u rat, ali nikada nije došao do fronta – u aprilu se razboleo od upale pluća i ceo mesec proveo u bolnici, a u maju se rat već završio. Lik vojnika koji je zakasnio u rat bio je izuzetno bolan motiv za Lagudova.

Četrdeset sedme godine, Lagudov se upisao na Univerzitet, na Filološki fakultet. Odbranivši uspešno diplomski rad, sledećih dvanaest godina radio je kao novinar u provincijskim novinama, a šezdeset pete godine pozvali su ga u književni časopis, gde je bio na čelu odseka za kritiku.

Lagudovljev prethodnik rastao se sa svojom dužnošću previdevši roman sumnjive lojalnosti. Prolazila je hruščovska jugovina*, a granice cenzure ostale su prilično nejasne – hajde sad razaznajte da li je tekst u duhu novog vremena, ili je antisovjetski.

* Popularni naziv perioda u istoriji SSSR-a posle Staljinove smrti, od kraja 50-ih do početka 60-ih godina XX veka; karakterističan je po određenoj liberalizaciji režima, slabljenju totalitarne vlasti, pojavi slobode govora, demokratizaciji političkog i društvenog života, otvorenosti prema svetu, većoj slobodi stvaralačke delatnosti; period je naziv dobio po Hruščovu, prvom sekretaru CK (1953–1964). (Prim. prev.)

Zbog tog romana su i časopis i izdavač dobili ozbiljnu grdnju. Zato je Lagudov bio veoma pažljiv prema svemu što bi mu dospelo na sto. Pregledavši letimično Gromovljevu priču, odlučio je da jedno veće završi s knjigom i da se više s njom ne bakće. U glavi je već formirao toplu recenziju – savest Lagudovu nije dozvoljavala da kritikuje bivšeg ratnika s fronta; neka je, s umetničke tačke gledišta, napisao i prosečan roman o mitraljescima, ali barem je tekst politički korektan. Do večere, završio je s knjigom. I sam ne slućeći, marljivi Lagudov ispunio je Uslov neprekidnosti. Nije zabravio na oprez i proćitao je sve, od prve do poslednje rećenice, ne propuštajući setne pasuse opisa prirode i patriotske dijaloge. Tako je Lagudov ispunio i Uslov pažljivosti.

Naime, Lagudov je tad proćitao Knjigu radosti, to jest *Narvu*. Po sećanjima bivše žene, Lagudov je doživio burno euforićno stanje: nije spavao cele noći i govorio je da je bivstvo podvrgao sveopštoj analizi i da su se u njemu pojavile prelepe misli kako da donese korist ćovećanstvu, da je ranije bio zbudjen u životu, a da je sada sve postalo jasno, pri ćemu se glasno smejao. Ujutru su emocije utihnule i on je suvo saopćtio uznemirenoj ženi da je joć rano da se njegove ideje objave. Tog dana nije mogao da ode na posao. Bio je utućen i više nije iznosio svoje teorije o sveopštoj harmoniji.

Sadržaj Lagudovljeve euforije nije imao nikakvih smislenih dodirnih taćaka s gromovskim sićeom i on noćne dogaćaje nije povezao s proćitanom knjigom. Ipak, u dući mu je ostao izvesni emotivni ožiljak zbog kojeg je dobro zapamtio pićevo prezime Gromov.

Osamnaest godina kasnije, Lagudov je u propaloj stanićnoj prodavnici video Gromovljevu priću. Osećajući nostalgiju za davnom noćnom srećom, Lagudov je kupio knjigu – sa svim popućtima, koćtala je svega pet kopejki; ionako je bila mala, svega dve stotine stranica, taman za predstojeći put.

Okrućenje u elektrovozu opet je pomoglo Lagudovu da ispuni oba uslova. U jednom vagonu su s njim putovali pripiti momci koji su dosaćivali putnicima. Već u godinama i ne posebno jak, Lagudov je radije odabrao da se ne kaći s krupnim prostacima. Kao

muškarca, bilo ga je sramota što ne može da umiri hulje, pa se zato zadubio u stranice, glumeći čoveka koji se potpuno zaneo knjigom.

Lagudov je tada pročitao Knjigu sećanja – *Tihe trave*, od koje je nakratko zapao u dremež. Knjiga mu je poturila najsjajnije utvaru – nepostojeće sećanje. Preplavila ga je tako poražavajuća nežnost prema tom usnulom životu da se on u suznom uzbuđenju skamenio od osećanja svetlog i čistog zadovoljstva koje zahvata čitavo biće.

Nakon pročitane druge gromovske knjige, Lagudovljeva sudbina se u potpunosti promenila. Ostavio je posao, razveo se od žene i izgubio mu se svaki trag. Tri godine kasnije, ponovo se pojavio iz anonimnosti, a oko njega se već formirao moćni klan, odnosno, kako su se sami nazvali, Biblioteka. Taj termin se s vremenom proširio na sve slične organizacije.

U Lagudovljevu biblioteku su najpre ušli ljudi na kojima je testirao Knjigu sećanja. Lagudov je čudesni efekat u početku samouvereno povezivao s ličnim kvalitetima. Ogledi su pokazivali da je, ako se ispune oba uslova, knjiga bez razlike delovala na sve. Psihijatar Artur Frizman postao je najbliži Lagudovljev saradnik – naime, Lagudov je prvih meseci sumnjao u svoje psihičko zdravlje.

Lagudov je ispoljio opreznu izbirljivost, okupljajući ljude iz osiromašenih intelektualnih profesija – učitelje, inženjere, skromne kulturne pregoaoce – one koje su istorijske promene uplašile i moralno udavile. Smatrao je da će se inteligencija, koju je novo vreme ponizilo, pokazati kao lako obradiv i pouzdan materijal, koji neće biti sposoban za pobunu i izdaju, posebno ako kroz knjige, a posredno i Lagudova, nadoknadi svoju iskonsku klasnu žal za elitizmom.

U mnogo čemu je ta pretpostavka bila pogrešna. Gromovske knjige u potpunosti su menjale ličnost; jednostavno, obazrivi Lagudov je pre svega imao sreće s novim drugovima, a pritom mu je stručno pomagao i Frizman, koji ni izbliza nije vrbovao sve odreda.

Ko god bi dospao u Biblioteku, obično bi prema Lagudovu osećao duboko poštovanje i odanost, a to je lako moglo da se objasni: većini očajnika, izmučenih nemaštinom, Valerijan Mihajlovič

vratio je nadu, smisao postojanja i kolektiv ujedinjen jednom jedinstvenom idejom.

Prvih godina, Lagudov je uglavnom pod svojom zastavom okupljao poniženu i uvređenu inteligenciju, a onda je odlučio da biblioteci očigledno nedostaje i fizička snaga. Tada je Lagudovu opet pomogao Frizman. Dispanzeru su se često za pomoć obraćali ljudi rastrojani u ratu u Avganistanu. Takve je najpre obrađivao Frizman, a zatim ih je predavao Lagudovu. Devedeset prve godine, Biblioteku su ispunili oficiri u penziji, koji nisu mnogo žalili što gaze sovjetsku zakletvu. Bivši oficiri pretvorili su inteligenciju u ozbiljnu borbenu strukturu sa surovom disciplinom, obaveštajnom službom i službom bezbednosti. Biblioteka je u svakom trenutku mogla da okupi oko sto vojnika.

Razume se, sistematski odabir napravio je i neke previde. Pojavljivali su se nemarni brbljivci, koji su nepromišljeno čavrljali o knjigama. Nekoliko puta su se pojavljivali i zameci zavere. Sudbina smutljivaca bila je tragična – nestajali bi bez traga.

Događale su se i krađe knjiga. Lagudova je najpre izdao obični čitalac – neki Jakimov. Dobivši, po redosledu, iz skladišta Knjigu sećanja, obmanuo je čuvara i pobegao u nepoznatom pravcu. Lagudov je imao dovoljno knjiga i biblioteka nije osiromašila, ali presedan je sam po sebi bio odvratan, a pritom je izdajici pošlo za rukom i da se sakrije.

Tragovima uspelog prestupa pošli su i drugi, ali njih su uspele da ulove. Zbog Lagudovljevog posrnulog autoriteta, čak su i verbalnu formulaciju budućeg zločina – krađu knjiga, kažnjavali odsecanjem ruku, nogu i glave pred čitavom bibliotekom.

Jakimova su slučajno pronašli godinu posle drske krađe. Sakrio se u Ufi. Momentalno su poslali kazneni odred, sa zadatkom da uništi lopova i vrati knjigu. Kako su se samo začudili Lagudovljevi vojnici kad su shvatili da Jakimov u Ufi nije gubio vreme, već je organizovao svoju biblioteku.

Manji Lagudovljev odred doneo je hrabru odluku da ne čeka pojačanje. U lakonskom maniru *idemo pa šta bude*, otvoreno su obavestili Jakimova o terminu. Dogovorili su hladno oružje i odabrali prigradsko, tiho mesto.

Knjiga mudrosti

Valja napomenuti da su i čitaoci Jakimovljeve biblioteke funkcionisali po principu *smrt u bici uvek se poštuje*. Te noći pobeda nije pripala nikome. Lagudovljevi su odstupili, umoreni dugotrajnim sukobom i krvoprolićem.

Lagudov se nije osmelio da pošalje novu kaznenu ekspediciju. Bilo je potrebno da se skladište knjiga zaštiti od bliskog neprijatelja, a ne da se šalju odredi u udaljene krajeve i da se gube verni čitaoci da bi se zadovoljila žeđ za osvetom. Biblioteku su i bez toga počeli da okružuju mnogobrojni i agresivni konkurenti.

Dugo je Lagudov smatrao da širenje istine o Gromovu potiče od izdajnika iz njegove biblioteke. Isuviše je verovao u svoj odabir, a nije ni pomislio da je bilo ko, osim njega, bio sposoban da samostalno pronikne u tajne knjige. Sve koji su gradili moć na njegovom, Lagudovljevom otkriću, Lagudov je ubrajao u ljude niže vrste, u beskrupulozne lopove. Na kraju, kad je došlo vreme da odustane od ideje svoje jedinstvenosti, Lagudov je, iako teška srca, pokrenuo ravnopravni kontakt, ali samo s primarnim, takozvanim prirodnim bibliotekarima – onim koje su samostalno, bez ičije pomoći, odgonetnuli tajnu knjiga.

Procenat onih koji su se približili Gromovu kroz curenje informacija bio je prilično veliki, a i mnogi novi klanovi su se organizovali oko odbeglih čitalaca, pri čemu oni i nisu morali da ukradu knjigu – krajem osamdesetih nije bilo posebno teško nabaviti Knjigu sećanja ako se neko malo potruđi. Naime, glavnu ulogu nisu odigrali preletači i spletke, već misionarska delatnost prvih apostola, čija su imena odavno zauzela besmrtna mesta u panteonu ovog surovog i zatvorenog sveta. Valjalo bi da neke od njih i imenujemo.

Šepčihin Pjotr Vladimirovič. Radio je u štampariji i slagao je Knjigu sećanja. Pomešavši korice, kući nije odneo detektivski roman, koji je želeo da pročita, već Gromova. Slučajno se zaglavio u pola noći s knjigom u liftu. Kad su ga ujutru majstori oslobodili, izašao je kao drugi čovek. Kao čovek osećajne prirode, shvatio je odmah Šepčihin – ne radi se o njegovoj fiziologiji, već o tajanstvenoj knjizi. Potresen tajnom, dao je otkaz i putovao zemljom, postavši jedan od najistaknutijih Gromovljevih propagandista.

Šepčihin je poginuo, a najverovatnije su ga uklonili isti oni novoobraćenici koje je on posvetio u tajne knjiga. Obračunali su se s njim smatrajući da je Šepčihinova prosvetiteljska aktivnost isuviše opasna za hermetičnost gromovskog sveta.

Dorošević Julijan Olegovič. Nalazio se na prinudnom lečenju u LTP-u* gde je stalno čitao da ne bi sišao s uma od trezvene dosade. U takvim poluzatvorskim bibliotekama sakupljale su se svakakve starudije, a dobre knjige se nisu zadržavale. Ipak, zahvaljujući LTP-u, Dorošević je saznao za Gromova i Knjigu strpljenja – *Srebrni ples*. Ova knjiga je svakom stradalniku poklanjala osećaj velike utehe i pomirenja sa životom. Govorilo se da ona pomaže da se ublaži fizički bol, delujući kao opšta anestezija. Osim na tugu, strah i bol, knjiga nije imala nikakvog uticaja na ostala osećanja, prosto bi ih otopila do apsolutne ravnodušnosti. Duševni sklad Doroševića doprinio je specifičnom odabiru misionara. On je knjigu pokazivao samo, po njegovom mišljenju, najnesrećnijim ljudima. Doroševićev životni put prekinule su nerazjašnjene okolnosti; ko ga je ubio, nije poznato – sigurno neko ko je smatrao da je greh ubistva mnogo manji od Doroševićevog života.

Moguće je da istorija preuveličava duševne kvalitete putujućih apostola i da su oni, zapravo, kao i svi bibliotekari, hteli da imaju svoje imanje i da stvore knjižarske opštine, samo nisu uspeli u tome.

Ta čudna beskorisnost donekle je protivurečila specifičnosti tajne. Svaki novi čitalac koga bi privukao Gromov shvatao je da Radosti, Strpljenja i Sećanja nema za sve i da je bolje da se o Gromovu čuti. Bilo je jednostavnije da se knjige čuvaju u kolektivu, gde se njihov broj mogao i povećati – možda su se lutajući apostoli zato stalno i premeštali. Nove čitaoce birala je sama biblioteka. Rado su vrbovali usamljene ljude, bez porodice, s duševnim lomovima. Dugo bi posmatrali kandidata: da li je dostojan da uzme učešće u čudu, da li će moći da ga čuva, pazi, a ako treba, i život da dà.

* * *

* Skr. od rus. *лечебно-трудовой профилакторий* – lečilišno-radni dispanzer, koji je takođe vrsta popravne ustanove u koju su slali narkomane i alkoholičare, na radnu terapiju. (Prim. prev.)

Jednom rečju, Lagudov se našao okružen mnogim konkurentima. Uskoro su iz svih iole značajnih svetskih biblioteka na tajanstveni način, zajedno s knjigama, nestale i bibliografije Gromova. Čak je i u Lenjinki* neko uklonio sve podatke iz kartoteke. Zato prilikom digitalizacije kartoteka niko nije uneo podatke o autoru i Gromov je formalno iščezao. I police su počistili. Bez evidencije u kartotekama, moglo se samo nagađati o konačnom broju izdanja.

Početakom devedesetih godina, sakupljači gromovskih knjiga imali su preliminarni spisak od šest isprobanih knjiga. Bilo je i nekih tragova o sedmoj, koju su nazivali Knjigom mudrosti. Naime, smatralo se da će ona, kad je pronađu, pojasniti istinsku namenu Gromovljevog stvaralaštva. Ipak, tada niko nije mogao da se pohvali da je našao Smisao, a neki skeptici tvrdili su da ta knjiga jednostavno ne postoji.

Kompletiranje zbirke su svi bibliotekari smatrali najuzvišenijim zavetom, jer bi kompletna kolekcija sigurno imala globalni uticaj.

Lagudovljevi teoretičari govorili su o *stanju božje podobnosti*, koje će trajati koliko i dejstvo bilo koje zasebne knjige. Kakva korist može da se izvuče iz tog stanja, niko nije znao, ispravno pretpostavljajući da će čoveku u božjoj koži u glavu doći natčovečanske ideje. Običnim čitaocima su saopštavali: Lagudov, koji će postati bog, odmah će se pobrinuti za svoje saborce.

Govorilo se i o kraju sveta, *knjižnoj intoksikaciji*, koja će biti smrtno pogubna za čitaoce. Ili da će sve knjige, ako se pročitaju u isti mah, podići mrtve. No, to su bile samo hipoteze.

Pretpostavljalo se da je kompletnu zbirku imao samo Gromov, ali kad je Lagudov započeo potragu, autor je već bio umro, a njegov stan pripao nepoznatim ljudima koji su se još prve nedelje ratosiljali starudija.

Gromovljeva jedina ćerka, Olga Dmitrijevna, živela je s porodicom u Ukrajini. Predstavljajući se kao novinar, Lagudovljev čovek ju je posetio i s ogorčenjem saznao da je dve očeve knjige, koje je imala, poklonila slučajnom posetiocu, koji se predstavio kao istoričar književnosti koji proučava stvaralaštvo njenog oca. Takođe, Olga Dmitrijevna nije zapamtila nazive knjiga, ali pretpostavlja se da su to bile Knjiga sećanja i Knjiga radosti.

* Lenjinka, popularni naziv najveće biblioteke u Moskvi. (Prim. prev.)

Lagudov je, naravno, odmah shvatio ko ga je pretekao, ali od toga nije imao mnogo koristi. Nije pokrenuo oružani sukob protiv konkurenta. Na kraju krajeva, niko ga nije prevario; pokazalo se da je protivnik prosto hitriji pa je mogao samo sebe da krivi. Lagudov je izvukao pouku za ubuduće i utrostručio napore.

Gromov je imao brata Venijamina, kome je takođe slao svoje knjige. Lagudov je s bratom imao više sreće – osim Knjiga sećanja i radosti, koje je već imao, našla se i prilično retka Knjiga strpljenja, odnosno *Srebrni ples*. Delujući kao morfijum, knjiga je za biblioteku čvrsto vezivala sve koji bi je pročitali...

Dugogodišnja sistematska potraga otkrila je i neke nove tragove. U Lagudovljevom skladištu, bar se tako pričalo, bilo je osam Knjiga radosti, tri Strpljenja i bar tuce Sećanja – *Tihih trava*, koje su štampane poslednje pa su sačuvane u većem broju nego ostale; u svetu je bilo nekoliko stotina primeraka *Trava*. Knjiga sećanja bila je strateški korisna – njome su se lako vrbovali i zadržavali čitaoci, koji su se pecali na osećanje ganutosti.

Dve Knjige sećanja i stan u centru Saratova zamenio je za opasnu Knjigu besa – *Putevima rada*, koja je bila sposobna da probudi stanje borbenog zanosa čak i u najmirnijem srcu.

Ostale knjige je tek trebalo pronaći. Lagudov je velike nade polagao u daleke rejone i pogranične azijske države, gde su, teoretski, gromovske knjige još mogle da se nađu, zato što su početkom devedesetih godina svi primerci na teritoriji Centralne Rusije, Istočne Ukrajine i Belorusije, koji su ležali *na površini*, već preuzeli sakupljači iz raznih biblioteka.

Kad je potraga za zaostalim izdanjima prestala da daje rezultate, počelo se sa primenjivanjem nimalo prefinjenih sredstava. Sve češće su praktikovani razbojnički upadi u skladišta.

Približno u to vreme, aktivirali su se i takozvani prepisivači – čitaoci koji su kopirali knjige radi preprodaje i ličnog bogaćenja. Prepisivači su tvrdili da se dejstvo kopije ne razlikuje od štampanog originala.

Međutim, prepisi su gotovo uvek sadržali bar neku grešku ili propuštene reči pa se ispostavilo se da su bezvredni. Takođe, radili su i fotokopiri jer je mašina, tobože, isključivala mogućnost greške.

Mislili su da će štampa u boji doneti konačno rešenje i neke knjige su čak ilegalno reizdate. O kvalitetu ponovo odštampanih *falsifikata* kružile su protivrečne glasine. U svakom slučaju, svuda se utvrdilo čvrsto uverenje da kopija nikako ne može da se poredi s originalom.

Falsifikati su isprovocirali mnoštvo okršaja, a rezultat toga bio je da je više posrnutih biblioteka prestalo da postoji. Prepisivači su zato stavljeni van zakona, uništavali su ih i njihovi i tuđi. Ipak, u jednom su uspeali – pojavila se gomila falsifikata.

Tada su počeli slučajevi vandalizma. Prodavale su se i razmešnjivale originalne knjige s vešto uklonjenom stranicom, umesto koje bi nalepili bilo koju drugu od sličnog papira. Razume se, unakažena knjiga nije delovala. Biblioteke su se ranije obično ograničavale na letimičan pregled knjige, ali posle ovakvih incidenata počele su da broje stranice i poredе izgled slova i kvaliteta papira.

Među bibliotekama nikada nije bilo poverenja; niko nije želeo da pojačava moć konkurencije. Razmene ili prodaje bile su veoma retke, a svaka prevara rezultirala bi krvoprolićem.

Bitka bi se održala na pustom mestu, svečano organizovana – predstavnici biblioteka nosili bi knjige kao barjake, pričvršćene na motkama. U početku su to bili originali, a zatim su ih često menjali mulažima. Vatreno oružje je kategorički bilo zabranjeno. Nije se radilo samo o svojevrsnoj ratnoj civilizovanosti. Spoljašnjem svetu, s mrtvačnicama, bolnicama i strukturama za sprovođenje zakona, uvek je bilo moguće posekotine i nagnječenja predstaviti kao nesrećni slučaj, kao običnu *svakodnevicu*. Rane od metaka isključivale su mogućnost takvog tumačenja. Pritom, ta vrsta oružja je i bučna.

Obično su se u bici koristili predmeti iz pokušstva – mesarski noževi, sekire, čekići, ćuskije, vile, kose, mlatila. U celini, odredi su se naoružavali po principu seljačke vojske Jemeljana Pugačova ili čeških husita, a njihov izgled uvek je evocirao idiom *ubitačna bitka* jer je smrt od kose ili sekire bila i te kako ubitačna...

Poslednjih godina, Lagudova, osim najbližih saboraca, niko nije video. Govorilo se da se Valerijan Mihajlovič pritajio plašeći se unajmljenih ubica iz rivalskih biblioteka.

ŠULJGA

Nikolaj Jurjevič Šuljga bio je pedeseto godište. Odrastao je kao plašljiv i sramežljiv. U školi je dobro učio, ali ga je odlikovala neodlučnost. Zbog oboljenja prouzrokovanog prehladom, razvio mu se tik na licu. Imao je nekoliko neuspješnih operacija, koje su ostavile duboke ožiljke. Šuljga se mnogo stideo svog nedostatka, koji je bio dodatno naglašen i glomaznim naočarima. Prijatelje praktično nije ni imao. Šezdeset osme godine, upisao se na Višu pedagošku školu, ali je na trećoj godini napustio studije jer su ga vrbovali za komсомolsku izgradnju na severu, gde se, po njihovim rečima, *ljudi ne cene po njihovoj spoljašnjosti, nego po srčanosti*.

Nekoliko godina bio je prost fizički radnik na projektima istraživanja nafte, lomeći inteligentnu prirodu. Rad je bio težak i nezanimljiv, a njemu su se svejedno podsmevali jer je Šuljga, sa svojim nimalo junačkim izgledom, poreklo tika i ožiljaka objašnjavao neuspješnim lovom na medveda.

Sedamdeset druge godine, Šuljga se pridružio družini lovaca na životinje skupocenog krzna. U grupi su bila još dva lovca i lokalni vodič. Mećava ih je saterala u brvnaru i na mesec dana ih zatrpala snegom. Viševjekovno narodno iskustvo sa zimom u tim krajevima upozorilo je vodiča na opasnosti kolektivnog zatočeništva. Vodič je zato izveo vradžbine kako ljudi ne bi pucali jedni u druge zbog potisnutog očaja.

Narodne vradžbine bi možda i delovale, ali bile su nadjačane drugim sredstvom. Sve se loše završilo. Prethodni stanar je, osim usoljenog mesa i sačme, zajedno s novinama za potpalu ostavio i desetak knjiga. Šuljga se iz dosade uhvatio baš za Gromova. Zapala mu je Knjiga besa, to jest *Putevima rada*. Jedva da se razumevao u književnost, ali turobni tekst je odgovarao njegovom temperamentu. Tako je Šuljga ispunio dva neophodna uslova – Pažljivost i Nепrekidnost.

Nakon što je pročitao knjigu, u brvnarici je počela smrt. Pokušavajući da sakrije zločin, Šuljga je raskomadao ubijene i odneo ih u tajgu. Ostatke je ipak pronašla grupa koja je krenula u potragu za njima. Pošlo im je za rukom da prepoznaju leševe. Šuljga se

našao pred sudom. Nije poricao krivicu i iskreno se kajao zbog učinjenog. Svoj čudovišni postupak objasnio je time da se verovatno otrovao otrovom za samure, koji su lovci poneli; naime, da ne bi oštetili vrednu samurovinu, trovali su životinje. Tvrдио je da mu je otrov nekako dospao u hranu.

Ispričao je i kako je čitao uz sveću, a onda je osetio *promenu svog stanja*, kao da mu je celim telom prošla vrela voda.

Pre će biti da je Šuljgi tad neko uputio uvredljivu reč. Na primer, rekli su mu: „Dosta je bilo, prдавče, da tračiš sveće.“ Ozlojeđeni zbog prinudnog zatočeništva, ljudi se ne izražavaju biranim i slatkorečivim izrazima, a mali prostor daje dovoljno povoda za grubosti.

Šuljga je osetio nalet neljudske agresije, dohvatio sekiru i ubio vodiča i lovce. Posle nekoliko sati, gnev je izvetrio i došla je svest o učinjenom.

Šuljgu su podvrgli odgovarajućim analizama i nisu pronašli nika-kve tragove otrova u organizmu. Uzimajući u obzir njegovo kajanje, pomoć prilikom istrage i psihogene klaustrofobične faktore zločina, umesto smrtne kazne, dobio je petnaest godina strogog zatvora.

Smanjena kazna nije pomogla Šuljgi u logoru. Bez ranijeg kaznenog iskustva, odgovarao je prostodušno na pitanja i pomeno da je učio *dve godine na pedagoškoj*. Dugajlija, slabašan, s naočarima i obrazom koji poskakuje, bio je idealan predmet za ismevanje i još u istražnoj izolaciji dobio nadimak Organizator Nastave. Ograničen i neprivačnom spoljašnjošću, bukvalno je sam sebi odredio status u logoru – negde između neprimetnog ćuške i šnire, većitog čistača.*

Očajanje i strah kidali su Šuljgu. Ništa u svom životu nije mogao da ispravi. To bi značilo da bi s fronta kukavica trebalo da pređe među junake izvodeći neki podvig. Ali kakav je to podvig, ili makar

* Ćuška – zatvorenik niskog statusa u neformalnoj zatvorskoj hijerarhiji, kome ostali otimaju stvari i primoravaju ga da radi prljave poslove. Obično su to ljudi nenaviknuti na život u tamnici, nesposobni da pruže otpor i da se zauzmu za sebe, pa postanu ravnodušni prema svemu. Šnira – zarobljenik koji (ponekad pod pritiskom drugih zatvorenika) na sebe preuzima čišćenje sobe, barake, kuhinje, odnosno obavlja posao koji su zatvorenici dužni da obavljaju po redosledu; obično od onih koje menja dobija određenu platu u vidu hrane, cigareta i novca. (Prim. prev.)

postupak, koji bi odmah promenio njegov položaj u svetu kriminala, nije znao, a verovatno takav postupak nije ni postojao.

Šuljga se združio uglavnom s nesrećnicima kakav je bio i on, sa čuškama ili uvređenima.* Susedi u baraci, obični seljaci, razgovarali su sa Šuljgom vrlo nerado; shvatali su da će ovaj na hijerarhijskoj lestvici tek ići nadole pa su se trudili da se bez preke potrebe ne sreću s čovekom kojemu će zbog prekomerne nemoći pokloniti *tanjir s rupom* – to jest, koga će spustiti.

Šuljga, koji nije bio upoznat sa staležima u logoru, uglavnom računajući na skraćenje kazne i neke povlastice, zagrizao je mamac uprave i stupio u sekciju za prevenciju narušavanja pravila. Tek kasnije je saznao da je prešao u klasu jaraca, kako su zvali zatvorenike koji su saradivali s vlastima u logoru.

Šuljga je dospelo u *aktiv*. S trakom na rukavu, dežurao je na kontrolnom punktu između stambene i radne zone. Uzimajući u obzir nezavršeno, ali ipak humanističko obrazovanje, kao i njegovu zdravlje – pojačao mu se tik na licu – Šuljgu su posle prebacili u biblioteku. Tamo je bilo lakše.

Tad je tamnovao već šestu godinu. U slobodno vreme, Šuljga je nekontrolisano čitao, sve odreda, samo da zabavi um. Strah je utihnuo, a u trenucima duševnog ili noćnog zatišja, on bi se često zamislio nad time šta je to od njega, dobrog i krotkog čoveka, napravilo ubicu. Sećanja su ga vraćala na onu knjižicu s prljavim sivim koricama, koja je nastradala u vatri.

U zatvorskoj biblioteci, Šuljga je pronašao gromovsku priču *Srećno, leti!*. To je bila potpuno drugačija knjiga, ne ona koju je pročitao, ali piščevo prezime nije zaboravio. U nedeljno veče, s njemu svojstvenom radoznalošću, Šuljga je pročitao Knjigu vlasti. U trenutku je osetio duševnu transformaciju koja mu se dogodila, a njegov um se najednom ispunio pulsirajućim osećanjem sopstvenog značaja. To novo osećanje se jako dopalo Šuljgi i, što je najvažnije, shvatio je šta je izvor i motiv.

Šuljga je primetio da je, zahvaljujući knjizi, sposoban da ima uticaj na ljude koji ga okružuju, da im diktira svoju volju. Razume se, nije se menjao svet oko njega, već čovek koji bi pročitao

* Uvređeni – najniži u zatvorskoj hijerarhiji.

knjigu – tajanstvena sila bi mu privremeno menjala mimiku, pogled, držanje, tako da utiče na sagovornika gestovima, glasom i rečima. Može se reći da je knjiga pomogla Šulgi da vrbuje duše iz kruga ljudi s kojima je razgovarao – jarčeva, čušaka, uvređenih, parašnika, šnira i petlova* – koji se nisu mešali s pravim kriminalnim svetom.

U to vreme, u logoru je staru lopovsku elitu postepeno istiskivalo novo pokolenje mladih prestupnika. Oni su već prestali da poštuju raniji nepisani zakon, koji je zabranjivao da se bilo ko omalovažava bez razloga. Nova škola propalica, koja se rodila u logorima društvenog režima, prelazila je i na dotad relativno uspešne *stroge ukore*. Niže kaste živele su mnogo gore. *Opuštali* bi ih radi zabave, iz dosade. Kao povod, moglo je da posluži bilo šta – ljupka spoljašnjost, bolešljivost, preterana inteligencija.

Jednom se u logoru dogodio vrlo neobičan incident. *Opušteni*** Timur Kovrov oskrnavio je mladog autoriteta, koji je mnogo obećavao – Kovrov se bacio na njega i počeo da ga liže. Lopov je gotovo nasmrt prebio petla, ali je zauvek izgubio poštovanje, i više od toga – uprljani je i sam popunio redove odbačenih i uskoro su ga našli obešenog. Kovrov je odležao neko vreme u bolnici, a zbog obogaljenosti, prema glasinama, skratili su mu robiju.

Teško da je neko obratio pažnju na to da je dva dana pre čudnog napada Šuljga razgovarao s Kovrovom i podbo ga na prestup. S Kovrovom su svi imali odnose na smenu – kao novajliju, posadili su ga na stolicu za petlove u logorskom bioskopu. I više

* Parašnik (od reči paraša – guska, posuda za vršenje nužde u baraci gde nema klozeta) – zatvorenik koji sedi na ili pored posude za vršenje nužde. Petao – pasivni homoseksualac, sinonim za *opuštenog*. (Prim. prev.)

** *Opušteni* – najniže u neformalnoj hijerarhiji zatvorenika; svojevrsni nedodirljivi. Obično se smatra da su to zatvorenici koji stupaju u homoseksualne odnose u pasivnoj ulozi (dobrovoljno ili prinudno). Od *opuštenog* se ništa ne uzima, ne seda se na njegovo mesto; kontakt s njima, osim homoseksualnog, nije dozvoljen; imaju izdvojeno mesto u baraci, u sobi, kuhinji, svoju posudu za hranu, izvršavaju najprljavije poslove. Kad dođu u novi zatvor, obavezni su da saopšte svoj status, kako drugi zatvorenici, upuštajući se s njima u razgovor, ne bi izgubili svoj status. Skrivanje statusa nije korisno i jako je opasno, jer će ih pre ili kasnije otkriti, pretući i, na kraju, ubiti. Smatra se da će *isprljati* druge samo ako sednu pored njih. Ovaj status se ne gubi čak i posle odsluženja kazne. (Prim. prev.)

se niko nije sećao da se taj isti autoritet ranije otvoreno izivljavao nad Šuljom, obećavajući da će *pametnom jarcu s naočarima uterati kroz zadnju kapiju*.

Tako je Šulja izumeo svoj način zaštite od kriminalnog sveta – kroz glupa, prljava, izmučena bića, izdvojena, ponižena, s prljavim posuđem, izdvojenim mestom, čija je sudbina bila samo da, kad zatreba, otvore usta i zauzmu pozu.

Za nepuni mesec, obeleženo je nekoliko uglednih ljudi, odnosno svi oni koji su nekada naljutili Šulju. Treba reći da oni koje bi pevakamikaza uprljao i ponizio nakon toga nisu dugo živeli: sekli bi vene i vešali se, a pređašnje žrtve bi ih silovale s pojačanom surovošću...

Šulja je redovno čitao knjigu, koja mu je svakoga dana darivala veštačku, ali zato ništa manje delotvornu harizmu. Čak bi i najokoreliji, ne znajući šta se s njima dešava, kapitulirali pred Šuljom.

Među izopštenicima su se našli i tasteri, pa je glas o tome ko opuštene okreće protiv braće došla je i do samog pohana.* Pahan se čudio kako je ta ništarija odjednom počela da zrači takvu duševnu moć. Iznutra je osećao da Šulja na neki način podvaljuje – i posle dugog razmišljanja došao do ispravnog zaključka. Šulji su tokom noći ukrali knjigu. Pahan nije razumeo njenu tajnu, ali je nepogrešivo bio u pravu što se tiče izvora tajanstvene zabune.

Ujutru je Šulja primetio krađu. Redar u baraci ga je obavestio da stariji pozivaju Organizatora Nastave na razgovor. Šulja se dosećao kako će se susret završiti, ali ga je više puta preživljeni osećaj vlasti već načinio natprosečnom ličnošću.

Rasprava je održana u delu logora gde su sekli šumu. Bio je februar i brzo je padao mrak. Pahan nije očekivao suprotstavljanje. S njim je bio samo jedan borac iz najbližeg okruženja i bik, kojem je ostalo da oduzme život i postane torpedo – baš on je i trebalo da ukloni Organizatora Nastave koji je zabrazdio predaleko. Inače, pahan je pretpostavljao da do toga neće ni doći. Nameravao je da Šulji predloži da se sâm obesi, da bik ne bi nosio greh na duši. Omču su već prebacili preko grane.

Šulja je izgledao tako potišteno da nikome nije padalo na pamet da proveriti da li ima oružje. I uzalud bi bilo jer je u rukavu

* Najviši autoritet među zatvorenici. (Prim. prev.)